

Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi

2023, 6(4): 427-444.

DOI: [10.26677/TR1010.2023.1211](https://doi.org/10.26677/TR1010.2023.1211)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Engelli Kadın Sporcuların Toplumsal Deneyimleri Üzerine Bir Çalışma*

Zeynep BAYINDIR, Yüksek Lisans Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, e-posta: zynpbyndr@hotmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3208-1437>

Doç. Dr. Meyrem TUNA UYSAL, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Isparta, e-posta: meyremtuna@sdu.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8910-8058>

Öz

Bu araştırmada engelli sporlarında kadınların yaşadıkları avantaj ve dezavantaj durumlarını, sporun toplumsal cinsiyet rolleri üzerindeki etkisini, sporun içindeki toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini anlamak ve betimlemek hedeflenmiştir. Araştırma yedi farklı hem bireysel hem de takım sporlarında profesyonel olarak spor yapan faal paralimpik kadın sporcuların toplumsal ve spor hayatlarındaki deneyimlerini içermektedir. Buna göre araştırmada engelli kadın sporcuların spor ve toplumsal hayatın diğer alanlarını anlamaya yönelik betimleyici bir analiz sunmayı hedeflediği için nitel araştırma yöntem ve teknikleri kullanılmıştır. Araştırmaya katılan 17 kadın engelli sporcuya kartopu örneklem tekniği kullanılarak ulaşılmıştır. Araştırma sonucunda engelli kadınların hem "normallik" hem "sağlamlık" normlarının dışında kabul edilerek spor alanından dışlandığı spora daha az teşvik edilmesinde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin etkili olduğu görülmektedir.

* Bu makale Doç. Dr. Meyrem TUNA UYSAL danışmanlığında Zeynep BAYINDIR tarafından hazırlanan yüksek lisans tez çalışmasının verilerinden yararlanılarak üretilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Engellilik, Engelli Kadın Sporcular, Toplumsal Cinsiyet.

Makale Gönderme Tarihi: 08.02.2023

Makale Kabul Tarihi: 10.04.2023

Önerilen Atf:

Bayındır, Z. ve Tuna Uysal, M. (2023). Engelli Kadın Sporcuların Toplumsal Deneyimleri Üzerine Bir Çalışma, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(4): 427-444.

**Journal of Social, Humanities and
Administrative Sciences**

2023, 6(4): 427-444. DOI: [10.26677/TR1010.2023.1211](https://doi.org/10.26677/TR1010.2023.1211)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

RESEARCH PAPER

A Study on The Social Experiences of Disabled Woman Athletes

Zeynep BAYINDIR, MSc. Student, Süleyman Demirel University, Institute of Social Sciences, Isparta, e-mail: zynpbyndr@hotmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3208-1437>

Associate Prof. Dr. Meyrem TUNA UYSAL, Süleyman Demirel University, Faculty of Arts and Sciences, Isparta, e-mail: meyremtuna@sdu.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8910-8058>

Abstract

In this research, it is aimed to understand and describe the advantages and disadvantages of women in sports for the disabled, the effect of sports on gender roles, and gender inequalities in sports. The research includes the experiences of active paralympic female athletes, who play professionally in seven different individual and team sports, in their social and sports lives. Accordingly, qualitative research methods and techniques were used in the research, as it aims to provide a descriptive analysis for disabled female athletes to understand sports and other areas of social life. 17 female disabled athletes participating in the research were reached by using the snowball sampling technique. As a result of the research, it is seen that gender inequalities are effective in encouraging disabled women less than the norms of both "normality" and "able-bodied" and being excluded from the field of sports.

Keywords: Disability, Disabled Female Athletes, Gender.

Received: 08.02.2023

Accepted: 10.04.2023

Suggested Citation:

Bayındır, Z. and Tuna Uysal, M. (2023). A Study on The Social Experiences of Disabled Woman Athletes, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 6(4): 427-444.

GİRİŞ

Engellilik, geleneksel ve tıbbi bakış açısıyla ele alınmasının yanında sosyal yönüne odaklanılan bir tartışma alanına doğru evrilmektedir. Dünya Sağlık Örgütü'ne (WHO, 2013) göre engellilik ne tamamen biyolojik ne de tamamen toplumsal bir olgudur. Engellilik, sağlık koşulları ile çevresel ve kişisel faktörler arasındaki etkileşimin bir sonucudur.

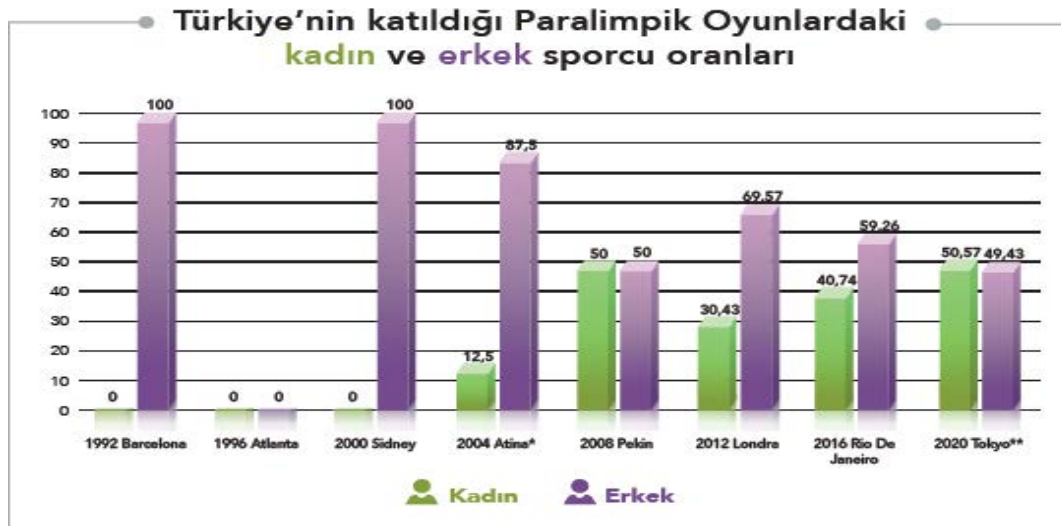
Her toplumda engelli bireyler birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Engelli bireylerin yaşadığı sorunları ve dezavantajlı durumları içinde buldukları toplumsal ve kültürel çevreden bağımsız anlayabilmek mümkün olmamaktadır. Bu konuda sosyal model yaklaşımının da vurguladığı gibi engelli bireylerin zorlandığı veya onları yapmaktan alıkoyan şeylerin kaynağını, engelli bireye göre düzenlenemeyen ve organize olamayan toplumsal dünyada aramak gerekmektedir (Burcu, 2020: 31). Engellilik durumunu bir dezavantajlılık haline getiren fiziksel çevre olduğu kadar engelli bireyi "anormal" kabul eden, toplumsal dışlanmaya sebep olan engelli bireye yönelik olumsuz bakış açısı da olmaktadır. Bu bakış açısıyla engelli bireyler toplumda marjinalleşmektedir. Toplumsal ve gündelik hayatın rutinlerinden, sosyal aktivitelerden onları "muaf" tutmak, uzaklaştırmak sosyal dışlanmaya ve ayrımcılığa yol açmaktadır (Burcu, 2020:158). Eğitim ve çalışma hayatında bulunamayan, spor yapamayan, kendi bireyselliğini oluşturamayan, aile kuramayan, toplumsal hayata dahil olamayan bireyler, fiziksel ve zihinsel engelliğin ötesinde, toplumsal engellenmişliği de deneyimlemektedir.

Buna göre ayrımcı tutumlar, erişilebilirlik sorunları, toplumsal ön yargılar gibi çevresel ve sosyal problemler tüm engelli bireylerin yaşadığı ortak sorunlar arasında yer almakla birlikte bu durumdan en çok engelli kadınlar, yaşlı engelliler ve yoksul engelliler gibi daha savunmasız ve kırılgan dezavantajlı gruplar etkilenmektedir (WHO, 2013). Bununla birlikte geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin ve ataerkil bakış açısının engelli kadınların problemlerini daha da ağırlaştırdığı görülmektedir (Burcu, 2020: 88). Zira toplumsal alanda engelli kadınlar sadece engelliliklerine bağlı ayrımcılığa uğramamakta, aynı zamanda cinsiyete bağlı ayrımcılık biçimlerine de maruz kalmaktadır (Abu Habib, 1995: 50). Kadının ve erkeğin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin beklentileri engelli olma durumuyla birleşince mevcut sorunların pekişmesine ya da yeni sorunların ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Burcu, 2020: 88). Dolayısıyla engelli kadınların hem kamusal hem de özel alanda yaşadıkları sorunları anlayabilmek adına engelliliği toplumsal cinsiyet bağlamında ele almak önem taşımaktadır. Örneğin engelli kadınlar eğitim, istihdam, ekonomik durum, sağlık, evlilik, rehabilitasyon vb. konularda kendilerine daha az fırsatlar tanınması noktasında daha fazla ayrımcılığa uğramaktadır (Collins ve Valentine, 2008:31). Çifte dezavantaj olarak kabul edilen bu durum engelli kadınların hem "kadın olmak" hem de "sağlamlık", "normallik odaklı" bir toplumda "engelli olmak" konusunda iki ayrı baskıya maruz kalmaları şeklinde ortaya çıkmaktadır (Burcu, 2016: 29; Olenik, Matthews ve Steadward, 1995: 54). Engelli kadının dezavantajlı konumunun son zamanlardaki akademik çalışmalarda ise daha çok "çoklu ayrımcılık" ve "kesişimsel ayrımcılık" terimleriyle de ifade edildiği görülmektedir (Kahraman Güloğlu, 2019: 263).

Konuya ilişkin yapılmış çalışmalar (Burcu, Kamanlıoğlu ve Şahin, 2000; Egbatan ve Ak, 2019; Buz ve Karabulut, 2015; Kurnaz Özdemir, 2012; Osunluk ve Uğurlu, 2004; Altuntaş Duman ve Doğanay, 2017; Karataş ve Gökçearsan Çiftci, 2010; Abu Habib, 1995; Fine ve Asch, 1988) ele alındığında engelli kadınların kamusal ve özel alanda erkeklere göre daha dezavantajlı konumda yer aldığı görülmektedir. Engelli kadınların toplumsal konumuna ilişkin negatif yargıların ve ayrımcılığın temelinde cinsiyetlerine, üreme ve doğurganlıklarına ilişkin ön yargılar yatmaktadır. Toplumda engelli kadınlar bir yandan özel alandaki rolleri üzerinden sınırlandırılırken diğer yandan geleneksel olarak kadınlara atfedilen annelik ve eşlik rollerini yerine getiremeyeceğinden endişe duyulmaktadır (Burcu vd., 2000: 23). Aynı zamanda engelli

kadınlar üreme yetisinden yoksun görülmesinin yanında doğurganlıkları üzerinde neredeyse söz sahibi olmayan, aseksüel kabul edilen, güzellik algılarına uymayan bireyler olarak görülebilmektedir (Garland Thomson, 2011: 535; Lonsdale, 1990'den akt.; Lloyd, 1992: 213). Kurnaz Özdemir'in (2012: 68) yaptığı çalışmada da engelli kadınların yaşadıkları problemlerin nedenleri arasında toplumun onları engelli ve kadın olmalarından dolayı "yetersiz" ve "üretkenlikten uzak" olma algısının yer aldığı belirtilmektedir. Bu noktada engelli kadının kültürel olarak nasıl anlamlandırıldığına ve hangi sosyal engellenmelerle karşılaştığına odaklanmak gerekmektedir (Burcu, 2020: 94). Dolayısıyla engelli kadınların toplumda "zayıf, kırılabilir" olarak görülmesi yaşadıkları problemlerin göz ardı edilmesine yol açmaktadır. Nitekim toplumca gösterilen "aşırı hassasiyetler" engelli kadınların toplumda "cinsiyetsiz" görülmesine ve birey olarak kabul edilmemesine neden olmaktadır.

Engelli kadınlar toplumsal engellemeler karşısında belirli yetilerden sosyal olarak mahrum bırakılmaları açısından dezavantajlılık yaşamaktadır. Örneğin spora katılımları açısından değerlendirildiğinde engelli kadınların başarıları görünmez hale gelebilmektedir. Nitekim toplumsal cinsiyet bağlamında kadınlar, sporun onları kadınsı vücut normları dışında şekillendireceği ve doğurganlıklarına engel olacağı düşüncesiyle sporda yer alma konusunda geri planda kalmaktadırlar. Kadınlar halter gibi fiziksel dayanıklılık konusunda zayıf algılandıkları bazı spor dallarının ya da futbol gibi tamamen erkeklerin yoğun katılım sağladığı spor dallarının dışında yer almayı tercih edebilmektedir. Bu durum paralimpik spor tarihi açısından ele alındığında Türkiye'de kadın ampute futbol takımının olmaması buna bir örnek teşkil etmektedir. Bu noktada kadın ve erkeğin spora katılımlarını biyolojik cinsiyetlerindeki farklılıklar üzerinden açıklamak yeterli bir yaklaşım olmamaktadır. Koca'nın (2006: 91) da ifade ettiği üzere spor, kadının ikincilliğinin ve erkek hegemonyasının vurgulandığı ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yeniden üretildiği daha karmaşık bir alandır. Spor söyleminin karakteristik özellikleri rekabete, sağlamlığa, sertliğe, kahramanlığa ve erkeklikle ilişkili anlamlara işaret ederken spor ve egzersiz vücudun nesneleştirilmesinin teşvik edildiği yerlerdir (Wickman, 2007: 156). Dolayısıyla spor, aynı zamanda güçlü ve sağlam beden vurgusuyla hem engelli olmayanların dünyasına ait bir alan olarak kabul edilmekte hem de eril alanla ilişkilendirilmektedir.

Şekil 1. Türkiye'nin Katıldığı Paralimpik Oyunlardaki Kadın ve Erkek Sporcu Oranları

Kaynak: (KASDAF) (2021).

1900'lerin başına dek uzanan engelli sporu tarihi de tıpkı sporun tarihinde olduğu gibi erkek sporcuların deneyimleri ve bakış açısıyla başlamaktadır (DePauw, 1999: 50). Engelli kadınlar engelli erkeklere göre kamusal hayatta daha az görünür olmalarının bir sonucu olarak sporun içinde de yer alma konusunda geri planda kalmaktadır. Engelli kadınların spordaki deneyimlerini anlamak aynı zamanda toplumdaki engelliliğe, engelli sporculara, engelli kadının toplumsal konumuna ilişkin çok boyutlu bir bakış açısı gerektirmektedir. Dewar (1993: 213) sporda kadınların ikincilliğini anlamaya çalışırken tüm kadınların "dışlanmışlık" deneyimlerinin aynı olduğunu var sayan açıklamaların problematik olduğunu belirtmektedir. Sporda "beyaz, orta sınıf, sağlam, genç, heteroseksüel" kadınların deneyimlerini evrenselleştirmek ve tüm kadınların spordaki dışlanmışlık deneyimlerini anlamaktan uzaktır. Bu açıdan farklı kadın deneyimlerini içeren yeni açıklamalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Şekil 2. 2021 Yılı 4 Spor Federasyonuna (Bedensel Engelliler, Görme Engelliler, İşitme Engelliler ve Özel Sporcular) Bağlı Engelli Faal Sporcular

Kaynak: (KASDAF) (2021).

Son yıllarda Türkiye’de uluslararası müsabakalara katılımında paralimpik kadın sporcu sayısında bir artış görülmektedir. KASDAF’ın (2021: 24) yayınladığı rapora göre 2020 Tokyo Paralimpik Oyunlara katılım oranı erkek sporcularda %49,43 iken, kadın sporcularda %50,57’dir. Ancak Şekil 2’de de görüldüğü üzere yıllara göre paralimpik oyunlara katılım konusunda kadın sporcu sayısının yükseldiği görülse de Türkiye’de 4 spor federasyonuna (Bedensel Engelliler, İşitme Engelliler, Görme Engelliler ve Özel Sporcular) bağlı engelli faal kadın sporcu sayısının erkek sporcu sayısına göre daha düşük olduğu görülmektedir. Faal engelli kadın sporcu sayısının daha düşük olması toplumsal hayatta ve sporda toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin sürdüğünü ve kadınların kamusal hayata teşvikte problemlerin devam ettiğini göstermektedir. Bu durum KASDAF’a (2012: 11) göre “Spor alanında toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikler; sporun her düzeyinde ve her konumunda hakların kullanımında, kaynaklara ulaşmada, uygun programlara erişebilmede, kariyer yapabilmeye vs. kadının aleyhine yaşanan eşitsizlikler olarak kendini göstermektedir.” şeklinde ifade edilmektedir. Engelli kadınların spora veya fiziksel aktiviteye katılımlarının az olması sadece fizyolojik farklılıklardan değil, aynı zamanda spora katılma motivasyonu ve fırsatlarının olmamasından da kaynaklanmaktadır (Mastro, Hall ve Canabal, 1988: 81). Buna göre engelli kadınların spora katılımlarının az olmasının nedenlerine arasında, düşük benlik algısı yüzünden spora başlama konusunda özgüvensiz olmaları, rol model eksikliği, ekonomik dezavantajlar, ailenin destek vermemesi, sponsor bulamamaları vb. hususlar yer almaktadır (Grimes ve French, 1987: 26-27).

Engelli kadın sporcuların toplumsal konumlarını anlama açısından toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin kültürel tanımlamalara da bakmak gerekmektedir. Bu durum engelli kadının toplumsal yaşamda sporcu kimliğini inşa ederken karşılaştıkları güçlükleri ya da kolaylıkları anlama açısından önemlidir. Bu noktada Bourdieu'nun habitus kavramından da yola çıkarak, toplumsal beklentilerin, eşitsizliklerin, kültür tarafından şekillendirilen kodların engelli kadının habitusuna işlendiğini savunmak mümkündür. Habitus "algıladığımız, değerlendirdiğimiz ve içinde hareket ettiğimiz dünya aracılığıyla oluşan kalıcı ve aktarılabilen eğilimler sistemidir" (Bourdieu, 1997'den akt.: Wacquant, 2007: 61). Bu süreç sadece zihinsel öğrenmelerin değil bireylerin bedenleri tarafından öğrenilen bir süreci de ifade etmektedir. Dolayısıyla 'Engelli kadınlar sadece "güçsüzlükleri" veya engelinden kaynaklı hayatındaki "trajedileri" üzerinden mi tanımlanıyor? Spor toplumsal cinsiyet rollerini aşmada ne kadar etkilidir? Engelli kadın sporcular yaptıkları spor dallarına "uygun" görülüyorlar mı? Yaptıkları spor dalları erkek, kadın spor dalı olarak görülüyor mu?' gibi sorular akla gelmektedir. Buradan hareketle bu çalışmada toplumsal cinsiyet bağlamında engelli kadın sporcuların sporda yaşadıkları zorlukların yanında toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin bakış açıları konu ile ilişkilendirilerek ele alınmaktadır.

YÖNTEM

Araştırma, yedi farklı hem bireysel hem de takım sporlarında profesyonel olarak spor yapan faal paralimpik* kadın sporcuların toplumsal ve spor hayatlarındaki deneyimlerini içermektedir. Araştırmanın amacı, katılımcıların hem spor alanında hem de toplumsal alanda engelli ve kadın olmalarının yarattığı dezavantajlı durumları, yaşadıkları zorlukları, kolaylıkları derinlemesine anlamayı hedeflemektedir. Buna göre araştırmada engelli kadın sporcuların spor ve toplumsal hayatın diğer alanlarını anlamaya yönelik betimleyici bir analiz sunmayı hedeflediği için nitel araştırma yöntem ve teknikleri kullanılmıştır. Araştırmaya katılan sporculara kartopu örneklem tekniği kullanılarak ulaşılmıştır. Katılımcıların büyük çoğunluğu İstanbul'da yaşamakla birlikte hepsi İstanbul ilindeki spor kulüplerine bağlı sporculardır. Araştırma yüzme, boccia, okçuluk, bilek güreşi, tekerlekli basketbol, atletizm, gülle spor dallarında milli sporcu olan ve olmayan faal sporculardan oluşmaktadır. Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak 17 kadın katılımcıyla derinlemesine yüz yüze görüşmeler yapılmış ve veriler toplanmıştır. Görüşmeler öncesinde araştırmaya katılan sporcular ile ön görüşmeler yapılarak onların güvenleri kazanılmaya çalışılmış ve araştırmanın amacı açıklanmıştır. Araştırmada elde edilen verilerinin analiz sürecinde veriler belli kategorilere ayrılarak bu kategoriler üzerinden çeşitli temalar oluşturulmuştur (Neuman, 2010: 663). Temaların oluşturulmasında araştırmada elde edilen veriler irdelenerek paralimpik kadın sporcuların sporcu ve kadın kimlikleri üzerinden kendilerini görme biçimleri, engelli ve kadın olmanın spordaki dezavantajlı ve avantajlı durumları, kadın ve engelli olmanın toplumdaki anlamı, sporun toplumsal cinsiyet rollerini etkilemesindeki rolü ve anlamı temaları üzerinden katılımcıların deneyimlerine ve düşüncelerine odaklanılmıştır. Ayrıca araştırmada katılımcıların isimleri kullanılmamış ve kimliklerinin gizli tutulmasına önem verilmiştir. Bu yüzden araştırmada katılımcılara K1, K2, K3, K4, ..., K17 şeklinde kod adlar verilmiştir.

* Araştırma boyunca engelli sporcuları temsil etmesi açısından paralimpik kelimesi de kullanılmıştır. "Paralimpik sözcüğü Yunancada "Para" (yanında) ve "Olimpik" kelimelerinden türetilmiştir. Anlamı Paralimpik Oyunların Olimpiyatların paralel oyunları olduğu ve ikisinin yan yana var olduğudur" (<http://www.tmpk.org.tr/kurulusu/>).

BULGULAR

Demografik Özellikler

Araştırmada katılımcıların demografik özellikleri incelendiğinde katılımcıların yaşları 22-49 yaş aralığındadır. Katılımcıların eğitim durumu ele alındığında iki katılımcı ilkökul, bir katılımcı ortaokul, dokuz katılımcı lise, dört katılımcı üniversite ve bir katılımcı ise yüksek lisans mezunudur. Katılımcıların biri Denizli, biri Bolu, ikisi Ankara ve on üçü İstanbul'da ikamet etmektedir. Katılımcıların on üçü bekâr, üçü evli ve biri de eşinden ayrılmıştır. Katılımcıların büyük çoğunluğu milli sporcu olduğu için devletten şeref aylığı almaktadır ve beş kişinin ek bir işi bulunmaktadır. Katılımcıların ikisi doğuştan, biri doğum sırasında, on dördü ise geçirdikleri bazı kazalar veya sonradan ortaya çıkan çeşitli hastalıklar nedeniyle engelli olduklarını belirtmişlerdir. Aralarında hafif ve ağır engelli kategorinde de olmak üzere iki katılımcı hariç on beşi tekerlekli sandalye kullanmaktadır. Katılımcılardan ikisi engelli olmadan önce de sporla ilgilendiklerini ifade etmektedir. Katılımcıların dördü "Tekerlekli Basketbol", ikisi "Boccia", ikisi "Yüzme", altısı "Okçuluk", biri "Bilek güreşi", biri "Atletizm" ve biri "Gülle" sporuyla ilgilenmektedir.

ENGELLİ SPORLARINDA KADIN OLMAK

Spora Teşvikte ve Sporcu Kimliğini Sürdürmede Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Etkisi

Türkiye'de engelli kadınların spora katılım düzeyinde son yıllarda artış görülse de engelli sporcular üzerine yapılmış araştırmalara bakıldığında kadın sporcu sayısının erkek sporcu sayısına göre daha düşük olduğu görülmektedir. Bu durum kadınların sporda daha az yer almasıyla birlikte, spora teşvik ve sporu profesyonel olarak sürdürme noktasında toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinden etkilendiklerini göstermektedir.

Bu çalışmada engelli kadın sporcuların problemlerine odaklanılmaktadır. Buna göre engelli kadın katılımcılar, spora başlama ve spor yapmayı profesyonel olarak sürdürme konusunda yakın çevrelerinden destek gördüklerini belirtmekle birlikte toplumun genel yargıları nedeniyle hem engel durumlarından hem de kadın olmalarından kaynaklı ön yargılarla karşılaştıklarını ifade etmektedir.

"Ya şimdi şöyle bi durum var. Kadınla erkeğin ister istemez şey durumu var. Kadın sporcunun daha az olmasının sebebi bir, aileler. Ya zaten sporda şöyle bi şey var. Hani muhafazakar aileler zaten istemiyorlar. Kızlarının erkeklerle beraber aynı anda spor yapmalarını. Hani hoş görmüyorlar. Karşı geliyorlar. Kimisi de evlendikten sonra çocuk sahibi olduktan sonra yapamıyorlar. Çocuk da sebep oluyo. Bırakmaya sebep oluyo. Ya da hiç başlamamaya sebep oluyor. Mesela birçok kız çocuk sahibi olduktan sonra bırakan çok kişi oluyo. Ya bi de kadın sayısının daha az olmasının sebebi tamam muhafazakarlık var ama kadınlar az önce konuştuk ya ekonomik anlamda büyük takımlardaki kadınlar kazanabiliyor. Ne yazık ki öyle bi durum var. Anadolu takımlarındaki kadınlar çok az kazanıyo. Bu harçlık gibi. Az kazandıkları için de hayatlarını idame etmek için işe ihtiyaçları oluyo. İş yerinde de genelde memuriyet hiç sıkıntı olmuyo. Ama özel sektör izin vermiyor. Ya da maaşından kesiyö. Maaşından kesince de sporu bırakıyorlar. Çünkü öbür türlü olmuyo sıkıntı oluyo. Ya da ekonomik bi getirisi olmadığı için evlendikten sonra eşler izin vermiyor. Gerek yok diyorlar. Bazı eşler kıskançlık yapıyo. Erkeklerle karışık oynadıkları için. Yani bunlar. Tamamen ekonomik ve cinsiyet. (K16, 41 Yaş, Tekerlekli basketbol)"

"Ya engelli bireyler başlı başına zaten bi çekimserlik yaşıyorlar hayata karşı. Yani bu işte engelli kaldıkları süre ile alakalı. Engelli oluşlarını kabullenme süreciyle alakalı bi şey. Ama kadınlarsa daha

fazla konu yaşıyor. Yani çekiniyolar hayata karşı. Ve bi de şey var. Karma olduğu için kadın erkek karışık olduğu için bizim sporumuz da. Bundan dolayı da bi çekingenlik yaşıyolar. Ailevi genelde aileler de oluyor. Ailelerin tutumu, çevrenin tutumu, engelli kızın kendi içinde yaşadığı bi tutum...öyle bi aileden gelenler çok duymuştum mesela. Aileden gelen böyle bi tepki var. Kızın acaba ben o kadar erkeğin içinde ne yapıcım kafası var. (K1, 23 Yaş, Tekerlekli basketbol)”

“İş yerinde de öyle. Özellikle basketbol sporunda mesela ailelerin çoğu erkeklerin arasında oynatmak istemeyebiliyo kızlarını. Onun da etkisi var bence. Belki kızların kendi ön yargısı var bilmiyorum ama bence az teşvik olduğuna inanıyorum. Yani bu kadar fazla engelli erkek varsa bu kadar fazla engelli kadın sporcu da vardır. (K6, 32 Yaş, Tekerlekli basketbol)”

Görüldüğü üzere engelli kadınların spora daha az teşvik edilmesinin nedenlerini katılımcıların kendi deneyim ve gözlemlerinde bulmak mümkündür. Engelli kadınlar spora başlarken toplumsal ön yargılara maruz kalmaktadır. Yaşamı özel alanla sınırlandırılan engelli kadın, spora katılımında hem engelli hem de kadın olmanın eş zamanlı dezavantajını deneyimlemeleri açısından kesişimsel ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Özellikle tekerlekli basketbol sporundaki kadınların ortak görüşü, çoğunluğu erkek olan bir spora ailelerin ön yargılı yaklaşması, ekonomik kazancının az olduğu düşüncesi ve aile baskısı gibi nedenlerle kadınların bu spor dalında daha az yer aldığı noktasındadır.

“Ben şöyle hissediyorum. Ben mesela söylediğim zaman aman ne gerek var ki zaten evinde otur, diyen çok oluyo yoruluyosan. Gerek psikolojik açıdan konuşursam, gerek yüzme açısından, zaten annenle babanla yaşıyorsun, ne gerek var, çalışma, kadın olduğum için. Ama erkeklere bu böyle değil. Tam tersi söyleniyo... Ben mesela olimpiyata gidip olimpiyatta rekor kırana kadar, insanlar gerçek anlamda sporcu olduğuma inanmıyolardı. İşte ne gerek var yüzüyorsun işte öylesine, hobi olarak görüyolardı. Ama mesela çevremde erkek kuzenim var. Veya erkek arkadaşlarım var. Onlar öyle görünmüyor. ...Engelli olduğunuz zaman daha fazla ne gereği var ki diyolar. Boş ver kendini yorma. Tam tersi hava yapıyorsun gibi değil de şey gibi görülüyo yani. Ne okuduğun bölümün değeri oluyo. Ne yaptığın sporun değeri oluyo. Ben de bu rolleri, bana biçilen rolleri, baktığımız zaman; evde otursun, anne babasıyla yaşasın, yesin, içsin, bu tarz atıfta bulunuyolardı, bu şekilde yaklaşıyolardı. Ben de bunu kırmaya çalıştım. Kırdığımı da düşünüyorum. (K3, 27 Yaşında, Yüzme)”

Bir katılımcının (K3, 27 Yaşında, Yüzme) verdiği örnekte de görüldüğü gibi engelli sporcular elde ettikleri başarılar söz konusu olduğunda toplumsal yaşamda “küçümseyici” davranış şekilleri ile karşılaşmalarının yanında cinsiyete göre de bir ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar.

Katılımcılara göre engelli kadınlardan toplumsal olarak beklentiler ise ev içi rolleriyle sınırlandırılmaktadır. Buna göre “...Kadınlar doğar büyürler evlenirler çocuk büyütürler. Sporla uğraşmazlar yani. Zaten evde spor yapıyorlar. Onların spor anlamı evde iş yapmaları çamaşır bulaşık bilmem şey. Böyle kendine çok şeyde geliştirmek isteyen bunda da kararlı olan bayanlar zaten bunu yapıyor. Yoksa yapmaması için o kadar çok etkenler ve çevre şeyi var ki. Olumsuz yorumlar, çevre etkeni, ondan sonra şartların zorluğu. Hani ben evli de olsam gene zaman bulurdum. Bunu yapardım çünkü istiyorum amacım var. Ama çoğu mesela ya çoğu engellerinin ağırlığından dolayı ağırları var gelmiyor. Kimisi kırılıyor gelmiyor bir kelimeye alınıyor gelmiyor. Hani engelli olarak çok duygusal oldukları için. Bi olumsuz bi şey de bırakabiliyor. Yani çok etkilenenler var. (K8, 49 Yaşında, Boccia)” ya da bir başka katılımcının ifade ettiği üzere “...Özellikle Türkiye’de mesela bir erkek engelli olduğu zaman onun bir işi olması gerektiğini, bi hayatı, sürdürülebileceği bir geleceği olması gerektiği düşünüp spor yapmasına daha çok teşvik ediliyor. En azından bi hayatı olur, bir geliri olur, bir çevresi olur. Ama bu bir kız çocuğu olduğu zaman ya da bir kadın olduğu zaman aman ne işi var. Bi de onu getirip götürüp onla mı uğraşcaz diyerek kadınların spora teşvik edildiğini düşünmüyorum. Çevremde de bunun örnekleri var. Bi de oturup onla mı uğraşcaz, engelli filan. Hani biliyorsunuz, erkek dediğin para kazanmalı, evlenmeli, bi gücü olmalı.

Evde oturan bir erkek bu anlamda güçsüz görülüyor. Ama evde oturan bir kadın olduğu zaman ne gerek var ki, zaten çalışsa nolucak, spor yapsa nolucak algısı olduğu için, bu anlamda yaklaşıldığı için çok da fazla kadın sporcu olmadığı için de kadın sporları, kadın sporu oluşturmak ve geliştirmek açısından geri planda kalıyoruz (K3, 27 Yaşında, Yüzme)".

Yapılan bazı araştırmalarda (Buz ve Karabulut, 2015; Burcu, Kamanlıoğlu ve Şahin, 2000) da görüldüğü gibi engelli kadınların her kadın gibi ev içi geleneksel rollerini sürdürmesi gerekli görülmektedir. Dolayısıyla katılımcıların da belirttiği üzere engelli kadınların toplumsal beklentilere ve genel kanılara "uygun" davranması beklenmekte, engelli bireyin ve özelde engelli kadınların toplumsal hayatın içinde yer alması, belirli fırsatlardan yararlanması engellenmektedir. Bu noktada kamusal hayatta yer almaları konusunda engelli erkeklerin engelli kadınlara göre toplumda daha çok desteklendiği görülmektedir.

Engelli Kadın Sporcuların Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Algıları

Engelli bireylerin evlenemeyeceğine, çocuk sahibi olamayacağına yönelik ön yargılar onların toplumdan dışlanmış hissetmelerine sebep olmaktadır. Engelli bireylerin kamusal ve özel alanda farklılıkları içinde barındırmayan ve "normallığın" "sağlamlıkla" ilişkili olduğuna dair kabuller bu dışlanmışlığı yeniden üretmektedir.

"İster istemez toplumda böyle bi bakışlarda algıda bi şey var zaten. Engelli olunca yapamaz edemez muhabbeti. Hani kadın olarak kimisi görmez ve hani engellisin sadece. cinsiyetsizleştiriliyorsunuz orada o var. Yani mesela birçok arkadaşımız evlenirken çok zorluk yaşadı genelde. Erkek arkadaşının ailesi tarafından engelli olduğu için nasıl olur gibisinden. Aile karşı çıkıyor. Onların da çok etkisi oluyor ve çoğunlukla mesela evlenen 10 kişiden sekizi muhakkak kaçarak evleniyor. Ailelerin o şeyi önyargısı yüzünden. Toplumda da ister istemez oluyor evde iş yapamaz evde çocuk ya da çocuk doğuramaz hatta cinsel olarak yapamaz gibi düşünceler söz konusu olabiliyor evet. Toplumda Öyle ön yargılar var maalesef. (K16, 41 Yaşında, Tekerlekli basketbol)"

Engelli kadınlar toplumda cinsiyetsiz oldukları ve cinsel dürtülerden uzak olduklarına ilişkin ön yargılarla birlikte evlilikte eş ve annelik rollerini yerine getiremeyeceğine yönelik kalıp yargılarla da karşılaşmaktadır. Araştırmadaki katılımcıların büyük çoğunluğu da bu ön yargılarla karşılaştıklarını belirtmiştir. Katılımcılar sporcu olduktan sonra kendilerinin ve yakın çevrelerinin evlilik ve çocuk sahibi olmaya ilişkin algılarının değiştiği görülmüştür.

"...Yani evet onu sporla aştık. Örnekler var. Örneklerini gördükçe o örnekler de genel sporun içinde olanlar. Muhtemelen onlar da sporla uğraşmasalardı...engellilerin evde olmamaları gerekiyor. Ya çalışacaklar ya da bi spor dalıyla uğraşacaklar. O çok büyük bi özgüven. (K16, 41 Yaşında, Tekerlekli basketbol)"

"Önceden evlenebileceğimi düşünmüyordum. Ta milli takıma girene kadar. Önceden işte tamamen böyle erkek arkadaş muhabbeti tamam oluyodu ama evlilik hiçbir zaman gözümde yoktu. Çünkü hani bazı şeylerimi annemle yaptığım için yapamam edemem ya da karşıma çıkan kişi bunu kabul eder mi etmez mi. Hani bunu hep düşünüyordum. Sonra milli takıma girdim. Baktım herkes evli. Çocukları bile var. Çocuk sahibi olucamı falan da hiç böyle düşünmüyordum. Hani olur muyum acaba. Çünkü engellisin ama bilmiyorsun birçok şeyi... K7, 29 Yaşında, Okçuluk)"

Özay'ın (2019: 93) araştırma sonuçlarında da görüldüğü gibi spor engelli bireye sosyalleşebilme, çevresiyle toplumsal bütünleşmeyi sağlayabilme, evlenebilme, iş bulabilme fırsatları yaratma açısından işlevseldir.

Engelli kadınların özel alana ilişkin rollerine bakıldığında zamanının büyük çoğunluğunu antrenmanlarda geçiren katılımcılar özel alanda ev işleri ve kişisel bakım konusunda aile

bireylerinden destek gördüklerini belirtmektedir. Ayrıca çoğu katılımcının ev işlerinin “kadın işi” olarak ifade edildiği ataerkil aile yapısına sahip olduğu ve özellikle evli kadınların ev içi geleneksel kadınlık rollerini sürdürdüğü görülmektedir.

“...Şeyden antrenmandan geliyoruz ben mutfağa eşim şeye çekyata yatmaya. Gidiyorum yemek yapıyorum getiriyorum yemek yiyoruz sonra bulaşıkları yıka. Hepsini ben yapıyorum. Evi toparla. (K15,37 Yaşında, Okçuluk)”

“Bende de oluyor. Evli olmak önemli değil. Evde erkek kardeşler olunca. Yani şöyle bi durum var. İki kişi aynı anda işten gelir kadın mutfağa girer erkek gider oturur. Erkek kardeşim var. Genelde onun arkasını toplarız biz. Evet o ön yargı var. Öyle şey var ne yazık ki. Ama o da annelerden kaynaklanıyor. Ataerkil bi ülkede yaşıyoruz. Daha küçükken küçüklükten başlıyor. Kıza farklı şeyler yaptırıyolar. Erkeğe farklı şeyler yaptırıyolar... (K16, 41 Yaşında, Tekerlekli basketbol.”

Paralimpik Sporlarda Cinsiyet Bir Avantaj Mıdır Dezavantaj Mıdır?

Engelli kadınların fiziksel aktivitelerde ve sporda profesyonel olarak yer almaya başlamaları toplumda dezavantajlılıkları yönünden değil başarıları yönünden görünür olmalarını sağlamaktadır. Sporda engelli kadınların daha çok yer almaları hem sporda hem de toplumsal hayatın diğer alanlarında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması açısından önemlidir. DePauw’ın (1997: 429) da savunduğu gibi spor ve fiziksel aktive toplumsal eşitliğin desteklenmesinde ve kültürel değerlerin dönüştürülmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Nitekim bir katılımcı (K14, 27 Yaşında, Atletizm) da son yıllarda paralimpik sporlarda kadın sayısının artmasının bir sonucu olarak kadınların başarıları yönünden görünür olduklarını ve sporda daha eşitlikçi bir yaklaşımla karşılaştıklarını belirtmektedir.

“Kadın olduğumuz için de bir ayrımcılığa uğramadık. Eşit olarak şey yapıyo hani. Pozitif ya da negatif bir düşünceyle sen kadınsın tarzında bir şey olmadı yani. Hani belki de bunu söyleyecek ellerinde bi şey olmadığı için. Çünkü kadın sporcular baya başarılı. Şey olmadıkları için belki önyargılı davranmadılar. Birçok kadın sporcunun başarısı var şu anda. Hem olimpiplerde hem normallerde şu anda. Avrupa’da ve dünyada Olimpiyatlarda. (K14, 27 Yaşında, Atletizm).”

Spor müsabakalarında cinsiyete yönelik ayrımcılık yaşamadığını belirten katılımcıların görüşlerine göre sporda herkes aynı davranış şekilleri ile karşılaşmaktadır.

“Hayır. Sporculuk da her şey eşit çünkü kurallar çerçevesinde ilerliyor. Yani kadın sporcu 100 ok atsın, erkekler 120 ok atsın gibi bi kavram yok. Herkes aynı sürede aynı oku atmak durumundayız. Aynı kurallara riayet etmek durumundayız ilgili herhangi 1 ayrımcılık yok. (K4, 40 Yaşında, Okçuluk).”

“Yüzme buna çok müsait değil bence, yüzdüğümüz stiller mesafeler aynı. İki cinsiyet de eşit. (K10, 22, Yüzme).”

“Yani çok fazla değil hani sporda çok o hani o adrenalinle o şeyle hani çok fazla yani şey yapılmıyor. Böyle ayrıca bir pohpohlama ya da el üstünde tutma gibi bi şey olmuyor yani. (K11, 36 Yaşında, Tekerlekli basketbol).”

Bununla birlikte spora başlarken cinsiyete yönelik ön yargılardan kaynaklı kadınlar daha çok dezavantaj yaşamaktadır. Engelli sporlarında cinsiyete yönelik ayrımcılıklardan biri kadınların daha az ücret almasıdır. Örneğin *“...Tabii ki yani çalışma sektöründe olduğu gibi hani erkeklerin maalesef burada da egemenliği hakim diyebiliriz. Tabii ki kadınlar onlara bakarak da bayağı bayağı bir farklar var yani. Maaş konusunda da var maalesef. (K11, 36 Yaşında, Tekerlekli basketbol)”* ya da *“Evet daha az puanla katkı sağlıyoruz ama daha çok avantaj sağlıyoruz. Hep ne yazık ki maddi anlamda bi*

dengesizlik var. Aslında düşünürseniz biz olmadan takım çıkartamazlar sahaya. O 5 kişiyi çıkartamazlar yüksek puanlılardan. Bize mecburlar aslında. Bizim kısa oyunculara mecburlar. (K16, 41 Yaşında, Tekerlekli basketbol)." ifadelerinde görüldüğü üzere tekerlekli basketbol sporundaki kadınlar spordaki ekonomik eşitsizliğe vurgu yaparak erkeklere göre daha az ücret aldıklarını belirtmektedir. Spordaki bu ekonomik eşitsizlik engelli kadınların profesyonel düzeyde spor yapmalarını sürdürmede bir engel oluşturmaktadır.

Engelli kadın sporcu katılımcılar erkeklerle fiziksel bakımdan güçlü olma konusunda kendilerini onlara eşit ya da denk görmektedir. Fakat beraber yarışabildikleri ve rakip olabildikleri erkek takım arkadaşlarıyla fiziksel bakımdan güçlü olma konusunda ayrımcı söylemlerle ve tutumlarla karşılaşabilmektedirler. Katılımcının "... Şöyle erkeklerin olduğu bi takımda oynuyorsunuz. Haliyle şunu çok duyuyorsunuz yani. ... Şu anki antrenörüm mesela tam tersi kadın olduğun için süre bulamıyosun. İşte güçsüz olduğun için diğerleri seni itmekte de kolaylık sağlıyor. Bu tarz şeyler de duyabiliyorsunuz. Yani tamamen zihniyetle alakalı. Ama kadın olduğumuz için maalesef ki ötelenebiliyorsunuz erkek bireylerin fazla olduğu ortamda...Fiziksel gücün daha üstün olduğunuzu iddia ediyor yani kendisi...Ben hiçbir zaman bir erkek gücüyle bir olamam. Gerçekten olamam bunu ki yani farklıyız birbirimizden. Onları ama şöyle de söyleyebilirim. Ben geçen yıl mesela ya da ondan önceki yıl bu fizikle bu performansla 40 dakika oynayabiliyoken bu sene aynı fizik aynı performansla hiç süre bulamıyosam bu problem benim problemim değil. O zihniyetle alakalı bi şey olduğu için artık şeyim yok yani bi beğendirme çabası, daha iyi olma isteği yok. ... (K1, 23 Yaşında, Tekerlekli basketbol)." ifadesinden de anlaşılacağı üzere "fiziksel bakımdan güçlü olmak" ile ilgili kadınlara yönelik toplumsal ön yargıların olduğu görülmektedir. Özellikle erkek sporcuların daha fazla olduğu spor dallarında engelli ve kadın olmasından ötürü yaptığı spora "uygun" olmadığı yönünde ön yargılar daha görünür olmaktadır.

Spordaki yerleşmiş cinsiyetçi söylemler de toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yeniden üretmektedir. K11 (36 Yaşında, Tekerlekli basketbol) kodlu katılımcının "Ya bazen söylüyorlar hani mesela hoca şimdi kızınca işte kız gibi top atmayın. Ya da kız gibi oynamayın sözleri oluyor. Ben de bazen hani böyle bakıyorum böyle dik dik bakıyorum bazen kız gibi mi dediğinde oluyor. Hani o zaman eğer pardon kızlar siz hariç sizi ayrı tutuyorum falan diyorlar ama hani laf geliyor. Erkekler arasında olunca tabii. Maalesef böyle şeyler işitebiliyoruz." ifadesinden de anlaşılacağı üzere erkeklerin sayıca üstün olduğu bir sosyalleşme ortamında eril dilin hakim olduğunu ve cinsiyetçi söylemlerle spordaki başarının eril alana ait olduğunu destekler niteliktedir.

Medyada kadın engelli sporcular engelli sporcu kimliği ve spordaki başarıları üzerinden değil kadın olmaları üzerinden temsil edilebilmektedir. Bir katılımcının "...Yani medya da öyle. Ve şöyle bi şey söyleyeyim. Aslında bir kadın bir şey başardığında bu illa engelli olmak zorunda değil. Yani bi kadın sporcu bi şey başardığında sanki dünyanın sekizinci harikasını görmüşler gibi daoranyorlar. Halbuki bu normal bi şey. İmkan verilen her kadının toplumda başarılı olabilir. İşte bunu ayırt edemedikleri için ya da etmek istemedikleri için bi şey olduğunda muazzam bi tepki veriliyor. Ama kısa süreli hani erkeklerinki kadar uzun süre dilden dile dolaşmıyor maalesef. Yani böyle bi gerçek var evet. (K1, 23Yaşında, Tekerlekli basketbol)" belirttiği üzere özellikle sosyal medyada engelli olsun ya da olmasın bir kadının başarısının kendisinden "beklenmeyecek" şekilde gerçekleştiği kabulüyle kutlandığını ve bu başarıların uzun vadede erkeklerinki kadar görünür olmadığını belirtmektedir. Böylece yeterince görünmeyen kadınların başarıları, erkeklerin başarıları gibi "normal" ve "takdir edilesi" kabul edilmelerinden daha çok "sıra dışı" nitelikte olmalarıyla anılmaktadır.

Ayrıca bir katılımcının "Ya kadın olmak zor. Engelli olmak da engelli kadın olmak daha zor. Yani öyle özel olarak şu şu falan diyemem ama. Hani sizin yaşadığımız kadın olarak erkek bi iş yerinde çalışıyorsunuz ve genelde bi spor salonunda stadyumdasınız ve erkek sporunun yapıldığı bi yerdesiniz. Erkek sayısı da fazla. Siz ne tür bi ayrımcılığa uğruyorsunuz biz de uğruyoruz. Ama bizim biraz daha fazlası oluyor engelli olduğu için. Hem sen kadınsın yapamazsın dışında bi de sen engellisin. Engelli kadınsın yapamazsın oluyo.

Ama halbuki yapabiliyoruz. Engelli, engelsizi fark etmiyor. Kadınlar her şeyi yapabiliyo. Erkeklerin yapabildiği her şeyi yapabiliyor. (K16, 41 Yaşında, Tekerlekli basketbol) şeklinde ifade ettiği üzere başarının bir birey olarak kendilerine teslim edilmesi konusunda engelli ve kadın kimliğinin sporcu kimliğinden daha ön planda tutulmasından rahatsız olduğunu belirtmektedir. Bu noktada fiziksel engelli kadınlar, sporun fiziksel güç ve “sağlamlık” vurguları karşısında toplumsal olarak “değersizleştirilen” iki rolün, yani kadın ve engelli olmanın kesişimselliğini deneyimlemektedir (Blinde ve McCallister, 1999: 310):

Bazı katılımcılar (K16, 41 Yaşında, Tekerlekli basketbol; K1, 23 Yaşında, Tekerlekli basketbol) toplumdaki kadınlık ve engellilik mitleri yüzünden başarılarının hafife alındığını savunmaktadır:

“Yani çok sert (yaptığım spor) aslında ama baş edebiliyoruz. Yapabiliyoruz yani. Ben kadınların çok öyle yumuşak öyle çok naif olduğuna da inanmıyorum. Kadınlar bizim çok aslında çok güçlü kadınlarımız. Biz çünkü bizim annelerimiz tarlada falan şey yaptılar. Hamile hamile tarlaya gitmediler mi? tarlaya giden çok kadınlar var. Ya şimdi bebeği sırtında doğduktan sonra daha da beşikte koyup sırtına beşikle bağlayan Anadolu kadınları var. Bence kadınlar güçlü aslında. Hani kadınlar naiftir. Kadınlar duygusaldırın dışında bence biz güçlüyüz. Yapabiliriz yani. Sadece erkeklere göre biraz daha duygularımızı daha ön planda yaşıyor olabiliriz o kadar. (K16, 41 Yaşında, Tekerlekli basketbol)”

“...Diğer takımlardaki erkekler işte kadın olduğun için sözde centilmenlik yapıp bana tolerans gösteriyolar maç içinde bu beni çok sinirlendirir. Çok aksine tam tersine yani böyle hırslandırır. Çünkü ben orada sahada sadece performansıyla varım cinsiyetim de yokum. Yaşım la yokum. Yani bunlar göz önünde bulundurulmalı. Hoş davranışlar değil aslında. Çünkü oradaki karşıdaki senin rakibin kız olduğu için orada oynamıyor. ...” (K1, 23 Yaşında, Tekerlekli basketbol)”

Mastro, Hall ve Canabal'ın (1988: 80) da vurguladığı gibi engelli sporlarında kadın ve engelli bireyler arasındaki kültürel ve davranışsal benzerlikler, kadın ve engelli bireylerin spora katılmayan “kırılgan” kişiler olarak etiketleyen mitleri pekiştirirken damgalanmayı sürdürmektedir. Engelli kadınların “fazla naif” ve “hassas” bulunmaları, “pozitif ayrımcılık” bağlamında gösterilen davranışların sporcu veya birey olarak tanımlandıkları kimliklerinden onları uzaklaştırmaktadır.

Paralimpik Sporlarda Çevresel ve Toplumsal Engellilik

Özay'ın (2019: 86-87) yaptığı bir çalışmada engelli sporcuların karşılaştığı en önemli problemler arasında ulaşım imkânlarının kısıtlılığı, mimari engeller, engelli bireylere uygun olmayan tesisler, sponsorluk imkânlarının yeterli olmaması, engelli tuvaletlerinin yetersizliği, giyinme ve duş alma odalarının engelli bireylere uygun olmaması veya hiç bulunmaması gibi sorunlar yer almaktadır. Yapılan görüşmelerde de kadın sayısının çok az olduğu tekerlekli basketbol sporundaki katılımcılar kendilerine uygun soyunma odalarının olmaması konusunda problem yaşadıklarını belirtmektedir.

“...Erkekler çünkü mücadele ediyoruz o var. Azınlığız. Kadın olarak mesela bizim takımında iki kişiyiz kadın olarak. Takımlarda bir kişi oluyor bazılarında iki oluyor bazen hiç olmuyor. Mesela soyunma odası verildiğinde takım soyunma odası veriliyor. O da erkeklerin oluyor çünkü onlar daha çoğunluk oluyor. Biz genelde boş odalar alıyoruz. Mutlaka çoğunlukla eğer ki bulursak karşı takımın kadın oyuncuyla beraber giyiniyoruz. Yeri geliyor mesela onlar yerine biz yeniliyoruz erkekler de mesela aynı soyunma odasını kullanırmazlar. Çünkü sinirler gergin olabiliyor tartışmalar olabiliyor. Yenildiği için tansiyon daha yüksek olabiliyor onlarda. Mesela erkeklerde onu düşünebiliyolar bu hesabı yapabiliyolar ama bizde yapmıyolar. Biz kadınlarda mesela karşı tarafın

kadın oyuncularıyla beraber aynı soyunma odasında giyindiğimiz çok çok oluyo. Genelde engelli tuvaletlerini alıyoruz. Eğer ki yer bulamazsak engelli tuvaletlerinde giyindiğimiz de çok oluyo. Yani onu dezavantajları var. (K16, 41 Yaşında, Tekerlekli basketbol)”

K16 kodlu katılımcının da ifade ettiği gibi engelli bireylerin spor yaptığı tesislerde yaşadıkları en büyük problem çevresel şartlardan kaynaklanmaktadır. Spor tesisinin engelli bireylerin kullanımına uygun hale getirilmesinin yanında, spor tesislerinin toplumsal cinsiyet eşitliğine uygun olarak kadınların da ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Engelli sporlarında genel olarak karşılaşılan diğer problemlere bakıldığında ise engelli sporcuların engelli olmayan sporculara göre farklı bir muamele görmesi, başarılarının değer görmemesi ve çocuk gibi algılanmaları yer almaktadır.

“...Yani şöyle engelli olmayan sporculara göre bazen hiç değer görmediğimizi hissediyorum. Bazen değil. Çoğunlukla öyle oluyor ve ben de tam bu ön yargıyı yıkmak için elimden geleni yapıyorum. (K13, 24 Yaşında, Okçuluk)”

“Kesinlikle gördüğümü düşünüyorum (farklı bir muamele). Eskiye göre daha az ama biraz önce bahsettiğim gibi, engeli olmayan olimpiik sporcular mesela daha fazla birey gibi gözüküyor, görülüyor. Daha fazla bir şey isterlerken daha fazla değer görüyo. Biz de biraz daha edebi gibi davranmaya çalışıyo insanlar. Sen o kurallara uymak zorundasın. Senin talebinden çok onların talebi ön planda. Değer görüyo. Ama olimpiik sporcular öyle değil. Olimpiik sporcularda sporcu takımdaki bütün planlardan daha ön planda. Hocadan da yöneticiden de. Ama bizde her şeyde çabalamak zorundasın. Böyle zorla istiyecaksin, yalvarıcaksın. Çünkü daha çok küçük bir çocuk gibi muamele görüyorsun. Bir ebeveyn edasıyla yaklaşıyor. Ne kadar yetişkin de olsun. Engellisin, bir muhtaçsın birilerine. Veya onların yaptığı spor bir başarı olarak görülüyor ama engelli bireylerin yaptığı spor sadece bir şükretme. Bak işte Allaha şükürler olsun ki yüzüyorsun, hayata tutunuyosun. Bir başarı olarak görülmekten çok bu şekilde görülüyo. Yavaş yavaş ufak ufak kırılmaya başladı ama daha çok yolumuz var diye düşünüyorum. Medyada daha fazla görünür olmaya başladık. İnsanlar daha fazla tanıyorlar tabi ama daha çok yetersiz olduğunu düşünüyorum. Hala da yetersiz. Her zaman da dile getiriyorum. Ne kadar medyada görünür olursak o kadar ön plana çıkarız. (K3, 27 Yaşında, Yüzme)”

Yukarıda K13 ve K3 katılımcılarının da ifadelerinde görüldüğü gibi engelli sporcular spor yapmak ve sporda başarılar etme konusunda “sağlamlık” ve “normallik” baskısı altındadır. Burcu’nun (2006: 70) da ifade ettiği üzere toplumda engelli bireylere hem trajik bakılmakta hem de engelli bireyler toplumsal kısıtlama, sınırlama ve ayrımcılık yoluyla toplumdan dışlanmaktadır. Engelli sporcuların engelli olmayan sporculara göre medyada daha az yer almaları, sporcu kimliklerinin göz ardı edilip yaptıkları sporun sadece rehabilitasyon amaçlı görülmesi engelli bireylerin bazı aktivitelerde sınırlandırıldıklarını ve ayrımcılığa uğradıklarını göstermektedir.

Engelli sporcular spora başlama ve sporu profesyonel olarak sürdürme konusunda maddi anlamda zorluklarla karşılaşabilmektedir. Katılımcıların da “... Gerçekten hani zaten belli bi yere geldiğinde devlet sana destek veriyor. Alttayken destek vermiyor. Sen kendi gücünle kendi çabanla geliyorsun. Ondan sonra destek alıyorsun zaten ondan sonra desteğe ihtiyacın yok zaten. K15, 37, okçuluk”, “Dediğim gibi şimdi erkekler uzun olanlardan bahsediyorum onlar genelde ona yetiyor. al Kıdemli olanların. Ama genelde onlar da evet ikinci bi ek işleri var aslında. Çalışanlar da var memur olanlar var içlerinde. Ya da eşleri çalışan var. Muhakkak ek geliri var yani. Ha tek başına. Bazıları var geçinebiliyorlar. Bazılar da mecbur çalışıyorlar değişiyor ya. Tamamen kazancına bağlı ama büyük takımlarda oynayanlar genelde çalışmıyorlar büyük takımdakilerden bahsediyorum. Ama Anadolu takımındakiler genelde sporu ikinci olarak yapıyorlar. Muhakkak çalışmaları gerekiyor. Hem de aile geçindiriyorlar. (K16, 41, tekerlekli basketbol.)” şeklindeki ifadelerinden anlaşılacağı üzere milli

sporcu bursunun onlara sağladığı desteği kabul etmekle birlikte maddi anlamda bu bursun yeterli olmadığını ve ek gelire ihtiyaç duyduklarını belirtmektedirler.

Engelli sporcuların karşılaştıkları bir diğer problem ise antrenman yapacak uygun tesislerin olmaması ve binaların engelli bireylerin kullanabileceği şekilde düzenlenmemesidir. Argan ve diğerlerinin (2021: 86) yaptığı benzer bir çalışmada da çevresel engellerin varlığı spora katılım oranını etkilemekte ve bu noktada sporcuların önündeki kişisel ve sosyal engellemelerinin kaldırılması tek başına yeterli olmamaktadır.

"Bolu'da yeni yapılan binalarda sıkıntı yok. Ama şöyle bi şey var yeni yapılan benim iş yerim olan yerde asansör yok. Ben üst katta okçuluk salonuna çıkamıyorum. Öyle bi sıkıntı var. Bakanlığa da birkaç kez söyledim falan ama hala yapılmadı. Okçuluk salonuna çıkamıyorum. Onun dışında Bolu'da okçuluk sahası yok. Yıllardır ben okçuluk sahası olmayan yerde antrenman yapıyorum. Kendim bulduğum teyzemlerin yan tarafında olan bi tarlada attım 2017'den beri. Gerçi evet evet bildiğin tarlada yani. Tarlada attım böyle otların, samanların, buğdayların arasında attım yani. Sonra yani napabilirim napabilirim beni psikolojik açıdan da etkiliyo. Şimdi ok kaçsa otların içinde oku bulamayacaksın. Hani taşlık bi yer olsa ok kırılacak ok çok pahalı şu an. 10.000-11.000 TL falan 12 tane ok. ... (K7, 29, Okçuluk)."

Karşılaşılan bir başka problem ise bir katılımcının "...Medya çok duyarsız o konuda. Sadece şeyde 3 aralıkta ve mayısın 10-16 Mayıs var ya engelliler haftasında Dünya Engelliler günü. O zaman bi hatırlarlar gelirler seninle bi röportaj yaparlar. Ama orada başarıdan ziyade hayat hikayenle ön plana çıkartırlar. Bi de güzel bi ajitasyon da yaparlar altına. Biz ondan çok rahatsızlık duyuyoruz. Mesela orada senin yapabildiğin başarılarından evet bahsediliyor ama ajitasyon çok yapılıyor. Ondandır çok rahatsızlık genel olarak. ... onun dışında çok ilgi yok. Hiç yok. Bi olimpiyatlarda bile başarı gelince bi alt yazı geçerler. Yani çok nadir oluyor. (K16, 41, tekerlekli basketbol)" şeklinde ifade ettiği üzere engelli sporcuların sponsor bulmak konusunda zorlanmasıdır. Yılmaz Anatca ve Yılmaz (2019) ve Özay'ın (2019) çalışmalarında da benzer şekilde engelli sporcular sponsor bulmak konusunda sıkıntı yaşadıklarını belirtmektedir. Aynı zamanda engelli sporcuların medyada kendilerine yer bulması sporcu kimliğinin geri planda kalarak engelliliğin "acınılan" bir imaj üzerinden sunulması şeklinde gerçekleşmektedir.

Profesyonel olarak yapılan sporlarda, başarının istikrarlı sürdürülmesi konusunda sporcular mobbinge uğrayabilmektedir. Yapılan görüşmelerde bazı sporcuların eski antrenörleri tarafından sistematik bir şekilde sözlü ve psikolojik şiddete maruz kaldığı görülmektedir:

"...Çeyrek finale kadar gittim orada küçük bi hata beni götürdü o hocadan dolayı. Bir tane hatalı ok attım. Yani karşımdaki rakip de atabilir sonuçta. Hani bu şey değil ki. Sonra hoca orada bi bağırdı bana. Beni gömdü oraya. Ben kötü oldum zaten. ... Yani kota aldığımız zaman sizin performans düşerse sizi götürmicez dediler. O zamanlar tehditler zaten biz gittik olimpiyata. Gidince de öyle orda olunca. (K15, 37, Okçuluk)"

"Psikolojik tabii ki çok büyük yani o zaman eski hocalar biraz daha sertti. Hocalar biraz daha böyle şeydi yani acıması yoktu yani. Mesela ben gece kalkıp ağladığımı biliyorum ve 2 ay boyunca asla regl olamadım. Düşün yani o psikolojik baskı. Yani bana hediye edilmemeli yani. Bu madalyayı ben ne zorluklarla aldım ve madalyayı aldığım gece adet oldum. Ve uykuyu size tarif edemem yani. (K13, 24, Okçuluk)."

Paralimpik sporcuların motivasyonlarını koruyabilmeleri ve belirledikleri hedeflere ulaşabilmeleri açısından sosyal çevreleriyle olan ilişkileri çok önemlidir. Paralimpik sporcuların çevresel engellerin, engelli olmayan sporcular kadar görünür olmamanın ve toplum tarafından destek görmemenin yanında bireysel olarak deneyimledikleri engeller de mevcuttur. Yukarıdaki katılımcıların ifadelerinde de görüldüğü gibi paralimpik sporcular üzerlerindeki psikolojik baskı,

sadece “madalya” odaklı düşünmenin bir sonucudur. Bu durumda sporcuların süreç içerisinde verdikleri mücadelelerin ve zorlukların göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Değerlendirme ve Sonuç

Engelli kadınların toplumsal hayata katılımlarında ve özel alanda yaşadıkları problemlerin belirlenebilmesinde yapılan çalışmalar çok sınırlı düzeydedir. Bu çalışmayla engelli kadın sporcuların karşılaştıkları toplumsal engellere, engelli kadın olarak sporda karşılaştıkları problemler alanlara ve sporcu kimliklerinin bazı toplumsal cinsiyet rolleri üzerindeki etkisine odaklanılarak yeni yapılacak çalışmalara katkı sağlanması amaçlanmıştır. Buna göre çalışmada engelli kadın sporcu katılımcıların öncelikle hem engelliliğe ilişkin ön yargılarla hem de toplumsal cinsiyet eşitsizlikleriyle mücadele etmek zorunda oldukları görülmektedir. Nitekim katılımcıların görüşleri değerlendirildiğinde toplumda engelli kadın olmanın yarattığı dezavantajlı durumlar, sporun içindeki toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinden görece daha fazla “hissedilir” düzeyde olmaktadır. Nitekim sporda cinsiyetçi bir yaklaşımla karşılaşmadığını belirten katılımcılar bile toplumda engelli kadın olmanın zorluklarından bahsetmektedir. Araştırmadaki katılımcılar engelli kadın olmayı daha çok dezavantajlılık üzerinden tanımlamaktadır. Engelli kadın sporcular sporda toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlandığı bir alanda bulunsalar bile, sosyalizasyonun sağlandığı diğer toplumsal alanlarda eşitsizliklerle mücadele etmektedir. Ayrıca araştırmadaki katılımcılar spor yapma konusunda yakın çevrelerinden yeterli desteği bulduklarını belirtmektedir. Bununla birlikte engelli sporcuların sadece rehabilite amaçlı spor yaptıklarına yönelik tepkilerle karşılaştıkları görülmektedir. Katılımcıların verdikleri cevaplar değerlendirildiğinde katılımcıların gözünden toplumdaki engelli kadının “zayıf ve güçsüz” algılanmasına ilişkin yargıların devam ettiği ve bu sebeple spora ulaşma konusunda kadınların daha az teşvik edildiği sonucu çıkarılmaktadır. Bu aynı zamanda katılımcıların gözünden engelli bir kadının diğer toplumsal alanlarda da yer alması gerektiğine ilişkin toplumsal beklentilerin alt düzeyde olduğunu göstermektedir. Toplumda engelli bireylerin toplumsal hayata katılımı ve üretken olması “beklenmezken” söz konusu engelli kadın olduğunda engelli kadınların özel alana hapsolmaları “normal” kabul edilmektedir. Engelli kadın açısından zor olan şudur ki özel alana ilişkin toplumsal rollerden de dışlanmış olmaları, eşlik, annelik rolleri gibi, dezavantajlılığı her iki alanda da yaşamalarına sebep olmaktadır. Garland Thomson’ın (2011: 535-536) da belirttiği gibi engellilik kadın açısından, kültürel kadınsılık senaryolarını hem şiddetlendiren hem de hafifleten, kadınsılık alanından “sürülmenin” aynı anda hem yük hem de avantaj olabildiği bir alandır.

Araştırma sonuçlarında da görüldüğü üzere spor, engelli kadınların kamusal ve özel alana ilişkin rollerindeki “normallik” algısını yeniden inşa etmelerine katkı sağlamaktadır. İşlevselci bakış açısıyla değerlendirildiğinde spor, engelli bireylere sosyalleşme ortamı yaratmasının yanında engelli kadının evliliğe ve çocuk sahibi olmaya ilişkin olumlu algılar geliştirmesine katkı sağlamaktadır. Katılımcıların görüşlerine göre son yıllarda Türkiye’de engelliliğe bakış açısında bir değişim söz konusudur. Bunun en önemli nedenleri arasında ulaşım ve erişilebilirlikte yapılan iyileştirmeler ve buna bağlı olarak engelli bireylerin artık daha fazla toplum içerisinde yer almaları, çalışma hayatına dahil olmaları, spor yapmaları, diğer sosyalleşme pratiklerinde bulunmaları vb. unsurlar yer almaktadır. Nitekim engelli bireylerin toplumda daha fazla yer almaları, toplumun engelli bireylere, kadın engelli bireylere ve engelli sporculara ilişkin olumlu bakış açısının geliştirilmesine, toplumsal hayatta fırsat eşitliğinin sağlanmasına, toplumda normalliğin yeniden inşa edilmesine ve engelli bireylerin daha çok desteklenmelerine katkı sağlayacaktır. Zira engelli bireylerin ihtiyaçlarına göre düzenlenmiş binalar, spor tesisleri ve her türlü kamusal alan engelli bireylere yönelik fırsat eşitliğini arttıracaktır. Dolayısıyla engelli bireylerin ve özelde engelli kadınların toplumsal hayata katılımlarının sağlanması açısından

pozitif ayrımcılığa gidilmesi önem taşımaktadır. Fakat bu pozitif ayrımcılığın sağlanması için paralimpik sporlarda da toplumsal cinsiyet eşitliğinin desteklenmesi, daha fazla kadının spor yapmaya teşvik edilmesi, fiziksel şartların fırsat eşitliğini sağlayacak şekilde düzenlenmesi, spor tesislerine ulaşmalarının kolaylaştırılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Abu Habib, L. (1995). 'Women and Disability Don't Mix!: Double Discrimination and Disabled Women's Rights. *Gender&Development*, 3(2):49-53.

Altuntaş Duman, N., ve Doğanay, G. (2017). Toplumsal Dışlanma Pratikleri Üzerinden Trabzon'da Engelli Kadınlar. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 20(2):1-48.

Argan, M., Gürbüz, B., Koçak, F., ve Atıcı, M. (2021). Engelli Sporcuların Objektifinden Spor Deneyimini Görmek: Engelleyici Faktörlerin Sosyo-Ekolojik Model Perspektifinden Analizi. *Hacettepe Spor Bilimleri Dergisi*, 32(2): 75-97.

Blinde, E., and McCallister, S. (1999). Women, Disability, and Sport and Physical Fitness Activity: The Intersection of Gender and Disability Dynamics. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 70(3): 303-312.

Burcu, E., Kamanlıoğlu, M., ve Şahin, B. (2000). Özürlü Bireylerin Eş Seçiminde Yaşadıkları Sorunların Cinsiyete Göre Karşılaştırılması. *Kadın/Woman*, 7(2):1-30.

Burcu, E. (2006). Özürlülük Kimliği ve Etiketlemenin Kişisel ve Sosyal Söylemleri. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 23(2): 61-83.

Burcu, E. (2016). Çifte Dezavantajlı Bir Durum: "Engelli Olmak" ve "Kadın Olmak" Üzerine Feminist Bir Değerlendirme, (Editör) Keser A., Yıldırım F., ve Kaplan M. *Hastalıkta Sağlık Kadın Olmak* içinde (ss. 23-43) Ankara: Nobel Tıp Kitabevleri.

Burcu, E. (2020). *Engellilik Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Buz, S., ve Karabulut, A. (2015). Ortopedik Engelli Kadınlar: Toplumsal Cinsiyet Çerçevesinde Bir Çalışma. *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (7):25-45.

Collins, K. and Valentine, D. (2003). Discovering Women with Disabilities. *Journal of Social Work in Disability & Rehabilitation*, 2(4):29-44.

DePauw, K. (1997). Sport and Physical Activity in the Life-Cycle of Girls and Women with Disabilities. *Adapted Physical Activity of the Disabled*, 6(2):225-237.

Dewar, A. (1993). Would All the Generic Women in Sport Please Stand Up? Challenges Facing Feminist Sport Sociology. *Quest*, 45(2):211-229.

DePauw, K. (1999). Girls and Women with Disabilities in Sport. *Journal of Physical Education, Recreation & Dance*, 70(4): 50-52.

Egbatan, M., ve Ak, İ. (2019). Ankara'nın Ritmi: Mekan, Kadın ve Engellilik. *MAD Journal*, 1(1): 110-130.

Fine, M. and Asch, A. (1988). Disability Beyond Stigma: Social Interaction, Discrimination, and Activism. *Journal of Social Issues*, 44(1):3-21.

Garland Thomson, R. (2011). Sakatlığın Dahil Edilmesi, Feminist Kuramın Dönüştürülmesi, (Editör) D. Bezmez, S. Yardımcı, ve Y. Şentürk, *Sakatlık Çalışmaları Sosyal Bilimlerden Bakmak* içinde (ss. 521-548) (Çeviren, F. Aydar) İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Grimes, P., and French, L. (1987). Barriers to Disabled Women's Participation in Sports. *Journal of Physical Education, Recreation & Dance*, 58(3):24-27.

https://www.who.int/health-topics/disability#tab=tab_1%20 [Erişim Tarihi: 22.11.2022].

<http://www.tmpk.org.tr/kurulusu/> [Erişim Tarihi: 02.02.2023].

Kadınlar için Fiziksel Aktivite Derneği (KASDAF). (2021). *Türkiye'de Sporda Toplumsal Cinsiyet Raporu*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi.

Kadınlar için Spor ve Fiziksel Aktivite Derneği (KASDAF). (2012). *Kadınların Spor ve Fiziksel Aktiviteye Katılımı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Kahraman Güloğlu, F. (2019). Uluslararası Çalışmaların Gündeminde Engelli Kadın Ayrımcılığının İfadesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(1):260-285.

Karabulut, A. (2017). *Ataerkil İdeolojinin Toplumsal Cinsiyet Çerçevesinde Ortopedik Engelli Kadın ve Erkeklerin Deneyimlerine Yansımaları*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Karataş, K., ve Gökçearslan Çiftci, E. (2010). Türkiye'de Engelli Kadın Olmak: Deneyimler ve Çözüm Önerileri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(13):147-153.

Koca, C. (2006). Beden Eğitimi ve Spor Alanında Toplumsal Cinsiyet İlişkileri. *Spor Bilimleri Dergisi Hacettepe J. of Sport Sciences*, 17(2):81-99.

Koca, C. (2018). *Sporda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması*. Ankara: Ceid Yayınları.

Kolkka, T., and Williams, T. (1997). Gender and Disability Sport Participation: Setting a Sociological Research Agenda. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 14:8-23.

Kurnaz Özdemir, D. (2012). Ortopedik Engelli Kadınların Sorun ve Beklentileri Üzerine Bir Araştırma: Tuzla İlçesi Örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 23(1):57-71.

Lloyd, M. (1992). Does She Boil Eggs? Towards a Feminist Model of Disability. *Disability, Handicap & Society*, 7(3):207-221.

Mastro, J., Hall, M., and Canabal, M. (1988). Cultural and Attitudinal Similarities- Female and Disabled Individuals in Sports and Athletics. *Journal of Physical Education, Recreation & Dance*, 59(9):80-83.

Neuman, W. L. (2010). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri-Nitel Ve Nicel Yaklaşımlar*. S. Özge (Çev.) Cilt 2, Yayınodası.

Olenik, L., Matthews, J., and Steadward, R. (1995). Women, Disability and Sport Unheard Voices. *Canadian Woman Studies/Les Cahiers De La Femme*, 15(4):54-57.

Osunluk, H., ve Uğurlu, B. (2004). *Özürlü Kadınlar ve Ayrımcılık*. Ankara: Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı.

Özay, F. (2019). *Bedensel Engelli Sporcuların Toplumsal Hayata Katılımında Sporun Etkisi*. Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Sherrill, C. (1999). Disability Sport and Classification Theory: A New Era. *Adapted Physical Activity Quarterly*(16): 206-2015.

Wacquant, L. (2007). Pierre Bourdieu: Hayatı, Eserleri ve Entelektüel Gelişimi. (Editör) Çeğin G., Göker E., Arlı A., ve Tatlıcan Ü. *Ocak ve Zanaat*, içinde (ss. 53-120). İstanbul: İletişim Yayınları.

Wickman, K. (2007). "I do not compete in disability": How wheelchair athletes challenge the discourse of able-ism through action and resistance. *European Journal for Sport and Society*, 4(2):151-167.

World Health Organization (WHO). (2013). *Disability Report by the Secretariat*.

Yılmaz Anatca, V. ve Yılmaz, C. (2019). Ucube Bedenden Paralimpik Bedene. *Sdii Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(46):136-157.